

Analyser från Vinnova

Underlag inför kommande strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention

Utgivare: Vinnova – Sveriges innovationsmyndighet

Titel: Analyser från Vinnova, Underlag inför kommande strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention

Författare: Sara Näsström

Serie och nummer: 2021:08

ISSN-nummer: 1650-3104

Utgiven: September 2021

ISBN-nummer: 978-91-985899-4-8

Diarienummer: 2020-04024

Innehållsförteckning

Förord	4
Vinnova – Sveriges innovationsmyndighet	5
En expertmyndighet med 200 anställda	5
Vi hjälper organisationer lösa samhällsutmaningar tillsammans	5
Vi stimulerar innovation i bred bemärkelse	5
Sammanfattning.....	6
Kontext	6
Beskrivning av analyserna	6
Utvärdering av programmet ”Barn och ungas psykiska hälsa” (BUPH).....	6
Portföljanalys av Vinnovas insatser med fokus på psykisk hälsa under 2016-2020.	7
Innovationer inom digitala tjänster för psykisk hälsa, utveckling och hinder	8
Kartläggning och översikt över forskning inom psykisk hälsa och välbefinnande	9
Innovation behövs för att främja psykiskt välbefinnande, förebygga psykisk ohälsa och suicid	10

Förord

Ett stort tack till alla som med stort engagemang bidragit till att ta fram underlag och analyser till denna rapport. Underlagen och analyserna togs fram i dialog med en lång rad organisationer och experter som arbetar med psykisk hälsa och suicidprevention från privat sektor, akademi, offentlig sektor och vårdgivare, institut samt idéburna organisationer.

I synnerhet stort tack till följande organisationer och projektteam som har koordinerat och genomfört huvuddelen av det operativa arbetet som kan delas in i fyra delar:

- Utvärdering av programmet "Barn och ungas psykiska hälsa" (BUPH): Ett samarbete mellan Vinnova, VR och Forte för forskning om barns och ungdomars psykiska hälsa med tre gemensamma utlysningar under tidsperioden 2012-2023.
- Portföljanalys av våra insatser med fokus på psykisk hälsa för tidsperioden 2016-2020. Genomförd av Ramboll AB.
- Analys av innovationer inom digitala tjänster för psykisk hälsa, utveckling och hinder. Genomförd av Mårten Blix AB.
- Kartläggning och översikt över forskningslandskapet för psykisk hälsa och välbefinnande; Ett forskningsprojekt av Leiden Universitet där rapportens syfte är att få översikt över forsknings- och innovationsområden inom psykisk hälsa. Rapporten innehåller även en analys av vad som har finansierats tidigare och vilka luckor som finns.

Ett stort tack riktas också till projektteamet på Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen som mycket skickligt koordinerat och lett myndighetssamverkan i uppdraget.

Projektledare för att ta fram analyserna och koordinera arbetet var Sara Näsström (Vinnova), med stöd av Gunnar Sandberg (Vinnova) och Mårten Berg (Vinnova). Laurent Saunier (Vinnova) var huvudansvarig för uppdraget.

Vinnova insänder härmed slutrapporten som redovisning av uppdraget.

Vinnova, juli 2021

Darja Isaksson
Generaldirektör

Vinnova

– Sveriges innovationsmyndighet

Vinnovas uppdrag är att stärka Sveriges innovationsförmåga för att bidra till hållbar tillväxt. Vi gör det möjligt för organisationer att lösa utmaningar tillsammans genom att öppna upp för innovation som gör skillnad.

Som Sveriges innovationsmyndighet styrs vår verksamhet av regeringens instruktion. Vårt arbete utgår från de mål för hållbar utveckling som FN antagit i Agenda 2030.

En expertmyndighet med 200 anställda

Vinnova är en statlig myndighet under Näringsdepartementet och nationell kontaktmyndighet för EU:s ramprogram för forskning och innovation. Vi är också regeringens expertmyndighet inom det innovationspolitiska området. Vi är drygt 200 medarbetare. Vårt huvudkontor finns i Stockholm, med filialer i Bryssel, Silicon Valley och Tel Aviv.

Vi hjälper organisationer lösa samhällsutmaningar tillsammans

Vi skapar möjligheter och drivkrafter för organisationer att tillsammans möta viktiga samhällsutmaningar.

Vi stimulerar samarbeten där kunskap och kompetens från olika håll möts och där organisationer lär av varandra. Genom vårt stöd får företag och organisationer möjlighet att experimentera och testa nya idéer innan det blir lönsamt. Varje år satsar Vinnova ungefär tre miljarder kronor på forskning och innovation.

Vi stimulerar innovation i bred bemärkelse

Vi fokuserar på tio områden som är viktiga för Sverige och våra möjligheter att ställa om till ett hållbart samhälle. Tillsammans med organisationer från olika delar av samhället identifierar vi viktiga behov och sätter upp gemensamma mål. Med det som utgångspunkt finansierar vi forskning och innovation som kan göra skillnad för världen.

Sammanfattning

Kontext

På uppdrag av regeringen ska Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen, i samråd med berörda myndigheter, inkomma med underlag till en kommande nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention (S2018/04669/FS (delvis) S2018/06126/FS (delvis) S2020/06171/FS (delvis)). Vinnova är en av 25 myndigheter som har fått i uppdrag att inkomma med underlag för individuella analyser till den 1 september 2021.

Psykisk hälsa är en avgörande del av hälsa och välbefinnande, och är nödvändig för en välfungerande, hälsosam och produktiv samhällsutveckling. Sverige och världen står inför angelägna och komplexa hälsoutmaningar och den pågående pandemin visar hur hälsofrågor påverkar hela samhället. För att möta utmaningarna behövs innovation i bred bemärkelse och ett sammanhållet perspektiv på hälsa.

Vinnova har som Sveriges innovationsmyndighet i uppdrag att främja hållbar tillväxt genom att förbättra förutsättningarna för innovation som stärker förmågan att nå målen för hållbar utveckling i Agenda 2030. Flertalet av de utmaningar som finns inom samhället idag är inte begränsade till en sektor eller en viss typ av aktörsgrupp. För att lösa komplexa samhällsutmaningar och bidra till innovationer som på sikt kan påverka hela samhällssystem krävs samverkan tvärs över sektorer för att nya holistiska lösningar, kommer samhället till nytta. Samarbete och samskapande är därför en nyckel till att lyckas med våra målsättningar.

Beskrivning av analyserna

Detta underlag består av fyra olika analyser:

Utvärdering av programmet "Barn och ungas psykiska hälsa" (BUPH)

Under 2012-2017 genomfördes ett forskningsprogram om barn och ungas psykiska hälsa. Initiativ, planering, genomförande och finansiering gjordes gemensamt av de fyra forskningsfinansiärerna Vetenskapsrådet, Forte, Formas och Vinnova. Totalt satsades 300 miljoner kronor på programbidrag och projektbidrag, och därtill gjorde finansiärerna betydande kommunikationsinsatser riktade till relevanta målgrupper. Bakgrunden till denna, för forskningsfinansiärerna unika, satsning var:

- Att den psykiska ohälsan bland barn och unga i Sverige ökar enligt flera indikatorer
- En rapport från Kungl. Vetenskapsakademins 2010 som bekräftade ökningen och som påvisade en begränsad vetenskaplig kunskap inom området

- Förekomst av många olika interventionsmodeller, där många saknar vetenskapligt stöd
- Ett mångvetenskapligt område, där det fanns beredskap att bidra från flera forskningsfinansiärer
- Temaområden som togs upp var bland annat skolmiljö som främjar psykisk hälsa, vägar som leder in i missbruk och kriminalitet, sjukvårdens bemötande av barn och unga med psykisk ohälsa, föräldrastöd, ADHD, anorexia nervosa, autism, övervik och fetma samt schizofreni.

En första utvärdering visade 2018 att forskningsprogrammet lett till betydande vetenskaplig produktion med god vetenskaplig kvalitet och att ambitionen om tvärvetenskaplig ansats uppfylldes i flertalet program. Utvärderarna noterade dock att forskningen haft ringa direkt samhällsnytta och att forskningsresultat inte har använts för att utveckla lokal eller nationell policy.

Man konstaterade också att några av forskningsfinansiärerna under senare år mer aktivt arbetat med former för att stödja forskning som bedrivs i nära kontakt med brukare och användare av forskningsresultat.

Forte, Vetenskapsrådet och Vinnova genomförde till exempel ytterligare en utlysning 2018 som omfattar totalt 150 miljoner kronor under en sexårsperiod (2018–2023) och avser bidrag till forskningsmiljöer. Syftet är att stödja forskning som leder till ökad delaktighet, inkludering samt integrering och etablering i samhället för nyanlända barn och unga samt barn och unga med funktionsnedsättningar med fokus på den psykiska hälsan.

Portföljanslys av Vinnovas insatser med fokus på psykisk hälsa under 2016-2020

För att få en bättre inblick och översikt har vi genomfört en deskriptiv portföljanslys av alla Vinnovas insatser med fokus på psykisk hälsa för tidsperioden 2016-2020. Resultatet från kartläggningen ska därmed användas för att värdera, reflektera över och utforma Vinnovas eventuella kommande insatser inom området.

Kartläggningen består av två delar som har genomförts under maj-juni 2021. Först genomförde Ramboll en portföljanslys av samtliga pågående och avslutade projekt som Vinnova har finansierat inom området psykisk hälsa och suicidprevention under åren 2016–2020. Därefter genomförde Ramboll fallstudier av åtta av dessa projekt.

Totalt 167 nya projekt inom psykisk hälsa har finansierats av Vinnova under den aktuella tidsperioden. Myndigheten har därigenom satsat knappt 175 miljoner kronor under 4 år på projekt inom det här området genom olika program och utlysningar. Drygt hälften av projekten har fokuserat primärt på psykisk hälsa.

Merparten av projekten arbetar med främjande och förebyggande insatser och förväntas ge resultat på individ-, organisations- och systemnivå på både kort och lång sikt. Projekten arbetar inom en stor bredd av tematiska områden inom psykisk hälsa däribland arbetsmiljö, elevhälsa, stress, KBT. De drivs och koordineras vanligtvis av privata företag. En stor majoritet av projekten utvecklar produkter och tjänster. Projekten vänder sig till många olika målgrupper, men barn och unga är den vanligaste målgruppen.

Följande framgångsfaktorer och utmaningar identifierades:

Positiva

- + Utgå från befintlig forskning och evidensbaserad praktik
- + Involvera rätt aktörer och användare i projektet
- + Arbeta parallellt med utveckling och implementering under projektet
- + Säkerställa att det finns en plan för hur arbetet tas vidare

Negativa

- Svårt att etablera samarbete med hälso- och sjukvården i innovationsutveckling
- Svårt att hitta ekonomiska modeller för nya lösningar
- Begränsad kunskap om psykisk hälsa och regulatoriska barriärer hindrar utveckling
- Brist på resurser för långsiktigt arbete efter projekttiden

Innovationer inom digitala tjänster för psykisk hälsa, utveckling och hinder

Digitala tjänster för psykisk hälsa har funnits åtminstone sedan början av 2000-talet, men ökade markant i Sverige från 2018. Privata vårdgivare i primärvården började då erbjuda offentligt finansierade videosamtal eller chat med psykolog till patienter i hela landet.

Rapporten med analys av data från tre regioner där majoriteten av vårdgivarna är etablerade visar att psykologbesöken ökat från ca 2 500 i månaden i början av 2019 till nästan 40 000 i månaden i slutet av 2020. Tjänsterna vänder sig i huvudsak till myndiga och den största gruppen användare är unga vuxna och vuxna i åldern 20–35. Kvinnor använder tjänsterna i mer än dubbelt så hög utsträckning som män. Intervjuer med företrädare för vårdgivarna visar att tjänsterna har utvecklats från enbart videosamtal till internetförmedlad kognitiv beteendeterapi baserat på hemuppgifter som genomförs i appar. Det finns även redskap för egenvård tillgängliga, både i form av

information om psykisk hälsa på de privata vårdgivarnas hemsidor, samt självskattningstester och offentliga egenvårdsprogram för till exempel oro vid covid-19

Rapporten visar att det finns övergripande aspekter som bör vara en del av framtida policyavvägningar för att stärka förutsättningar för innovation i Sverige;

- En begränsning med nuvarande digitala tjänster är att barn och tonåringar inte nås då de flesta tjänsterna riktar sig till personer över 18 år.
- Genom digital vård skapas mängder av underutnyttjade data. Sveriges kommuner och regioner (SKR) samlar data kring utgifter och diagnoser men förmedlar inte någon helhetsbild av utvecklingen eller av kvaliteten. Varje region och vårdgivare har vissa data, men resultatdata kring dessa nya skattefinansierade tjänster finns inte hos någon offentlig aktör eller myndighet.
- Det behövs en vidareutveckling av tjänsterna när det gäller samordning mellan fysisk och digital psykologisk behandling.
- Osäkerheten om framtida ersättningssystem och regelverk leder till betydande investeringsosäkerhet, vilket i förlängningen riskerar att hålla tillbaka utvecklingen och göra det svårare för Sverige att nå vissa mål i Vision e-Hälsa 2025.

Kartläggning och översikt över forskning inom psykisk hälsa och välbefinnande

Kartläggningen genomfördes som ett bibliometriskt forskningsprojekt av Leiden Universitet. Syftet är att få översikt över forsknings- och innovationsområden inom psykisk hälsa. Rapporten innehåller även analys av vad som har finansierats tidigare och vilka luckor som finns. Arbetet fortsätter med att använda dessa analysmetoder och de data som tagits fram.

Slutsatserna av kartläggningen visar att Sverige har ett brett forskningssamarbete inom olika discipliner med olika forskningsnätverk. Den övergripande statistiska analysen bekräftar att forskning om psykisk hälsa för närvarande fokuserar i stort sett på psykiatri, medicinsk och biomedicinsk forskning samt neurovetenskap med mindre fokus på samhällsvetenskap, folkhälsa och hälso- och sjukvårdsrelaterad forskning. Internationellt sett visar svensk forskning en relativ specialisering i flera ämnen relaterade till förebyggande och vårdforskning. Sverige sticker ut internationellt för sitt större fokus på folkhälsa och samhällsvetenskap inom psykisk hälsa.

Vidare visar analysen från Leiden Universitet att det finns ett behov av mer systemisk forskning och innovation, inklusive sociala och miljömässiga faktorer. Följande aspekter bör beaktas inom forskning och innovation:

- Förbättring av vårdssystemet för psykisk hälsa

- Ökad prioritering av psykosociala insatser, med större uppmärksamhet till tidiga skeden (preklinisk) i psykisk ohälsa
- Antagande och applicering av en mer holistisk modell för psykisk hälsa som tar hänsyn till faktorer som påverkar den psykiska hälsan i olika stadier av livet, särskilt med fokus på barn och unga.
- Mindre vikt vid läkemedel och nya diagnostiska verktyg inom forskning och innovation. Det finns ett gap mellan forskning och praktik. För att fylla denna lucka uttrycker experter ett behov av forskning och innovation som fokuserar på att implementera och utvärdera praktiska insatser. Forskare behöver stöd att utveckla alternativa former av engagemang, såsom inkludering av hälso- och sjukvårdspersonal i forskningsprocessen.

Innovation behövs för att främja psykiskt välbefinnande, förebygga psykisk ohälsa och suicid

Vinnova har fördelat projektbidrag genom utlysningar till privat sektor, akademi, offentlig sektor och vårdgivare, institut samt idéburna organisationer för att främja psykisk hälsa och välbefinnande.

Sverige är idag ett världsledande land inom digital distansvård och användningen ökar snabbt. I den utvecklingen behövs systeminnovation då den digitala distansvården interagerar med andra delar av hälso- och sjukvårdssystemet och samhället i stort. Systeminnovation innebär samverkan och utveckling mellan myndigheter, företag, civilsamhällesaktörer för att utveckla spelregler som exempelvis prissättning, datahantering och hur aktörerna förhåller sig till varandra.

Det behövs även större fokus på främjande och förebyggande för att identifiera goda exempel och träffsäkra insatser som kan spridas och komma fler till nytta. Detta för att få bättre insikt och större förmåga att främja hälsa genom till exempel tillgång till socialt stöd och nätverk, känsla av samhörighet, förmåga att kunna påverka och ha kontroll över sin tillvaro, hopp och framtidstro; faktorer som påverkar hälsan på ett positivt sätt.

Våra analyser och dialoger med aktörer visar att forskning och innovation kan ta sig an samhällsutmaningar som psykisk ohälsa på ett konstruktivt sätt. Framöver har Vinnova därför ambitionen att fortsätta arbeta systemiskt med psykisk hälsa, gärna tillsammans med andra myndigheter, bidra med vår kompetens kopplat till innovation, digitalisering och medskapande samt utveckla våra metoder och instrument i samverkan. Vi deltar därför gärna fortsatt i den nationella kraftsamlingen som förstärkts med detta regeringsuppdrag och dialogen som skapats för att främja psykiskt välbefinnande, förebygga psykisk ohälsa och suicid.